BO'LAJAK PEDAGOGLARDA KOMMUNIKATIV KOMPETENTLIKNI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK IMKONIYATLARI

Safarova Mohichehra Xonzafar qizi

Annotatsiya. Mazkur tezisda bo'lajak pedagoglarda kommunikativ kompetentlikni rivojlantirishning nazariy va amaliy jihatlari yoritilgan. Pedagogik muloqotning ta'lim jarayonidagi o'rni, bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy tayyorgarligida kommunikativ ko'nikmalarning ahamiyati hamda ularni rivojlantirishga xizmat qiluvchi pedagogik imkoniyatlar tahlil qilingan. Shuningdek, muloqot madaniyatini takomillashtirish, mustaqil fikrlashni qo'llab-quvvatlash va turli pedagogik vaziyatlarda samarali munosabat o'rnatishga doir takliflar ilgari surilgan.

Kalit so'zlar: kommunikativ kompetentlik, bo'lajak pedagog, pedagogik muloqot, kasbiy tayyorgarlik, nutq madaniyati, interfaol metodlar, ta'lim sifati.

KIRISH

Zamonaviy ta'lim tizimida pedagog shaxsiga qo'yilayotgan talablar muntazam ravishda takomillashib bormoqda. Bugungi o'qituvchi o'z fanini chuqur bilishi bilan bir qatorda, ta'lim oluvchilar bilan samarali muloqot o'rnata olishi, ularning fikrlarini tinglashi, turli qarashlarni tahlil qilishi va pedagogik vaziyatlarga mos yechim topishi lozim. Shu sababli bo'lajak pedagoglarni kasbiy faoliyatga tayyorlash jarayonida kommunikativ kompetentlikni rivojlantirish muhim pedagogik vazifalardan biri hisoblanadi.

Pedagogik faoliyatning samaradorligi ko'p jihatdan o'qituvchining bilimlarni qanday yetkazishi, o'quvchilar bilan qanday munosabat o'rnatishi va muloqot davomida qanday usullardan foydalanishiga bog'liq. Bir xil mazmundagi bilim turli pedagoglar tomonidan turlicha yetkazilishi mumkin. Bunda o'qituvchining nutq madaniyati, tushuntirish mahorati, tinglash qobiliyati va o'zaro hurmatga asoslangan munosabati alohida ahamiyat kasb etadi.

Bo'lajak pedagoglarda kommunikativ kompetentlikni shakllantirish faqat nazariy ma'lumotlarni o'zlashtirish bilan cheklanmasligi kerak. Bu jarayon amaliy mashg'ulotlar, munozaralar, pedagogik vaziyatlarni tahlil qilish, rolli o'yinlar va mustaqil fikrlashni rag'batlantiruvchi topshiriqlar bilan uzviy bog'liq holda tashkil etilishi maqsadga muvofiq.

Mazkur tezisning maqsadi bo'lajak pedagoglarda kommunikativ kompetentlikni rivojlantirish imkoniyatlarini tahlil qilish va ushbu jarayonni takomillashtirishga doir amaliy takliflarni asoslashdan iborat.

ASOSIY QISM

Kommunikativ kompetentlikning pedagogik mohiyati

Kommunikativ kompetentlik shaxsning turli vaziyatlarda samarali muloqot olib borishi, o'z fikrini tushunarli ifodalashi, suhbatdoshining nuqtayi nazarini anglay olishi va o'zaro munosabatlarni maqsadga muvofiq tashkil etish qobiliyatini ifodalaydi. Pedagogik faoliyatda ushbu sifatlar o'qituvchi va ta'lim oluvchi o'rtasidagi munosabatlarning mazmuni hamda samaradorligiga ta'sir ko'rsatadi.

Bizning fikrimizcha, bo'lajak pedagogning kommunikativ kompetentligini faqat ravon gapirish yoki o'z fikrini bayon etish qobiliyati bilan baholash yetarli emas. Chunki samarali pedagogik muloqot o'zaro tushunish, hissiy barqarorlik, suhbatdoshni tinglash, fikr almashish va yuzaga kelgan muammolarni muloqot orqali hal qilish kabi jihatlarni ham qamrab oladi.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Masalan, dars davomida o‘quvchi savolga noto‘g‘ri javob berganida pedagogning munosabati muhim ahamiyatga ega. Agar o‘qituvchi o‘quvchining xatosini keskin tanqid qilsa, unda fikr bildirishga nisbatan ishonchsizlik paydo bo‘lishi mumkin. Aksincha, xatoni tushuntirish, qo‘shimcha savollar berish va to‘g‘ri xulosaga yo‘naltirish orqali o‘quvchining faolligini saqlab qolish mumkin. Bu misol kommunikativ kompetentlik pedagogning nutqiy mahorati bilan birga, uning pedagogik munosabati va vaziyatni boshqarish qobiliyatini ham ifodalashini ko‘rsatadi.

Kommunikativ kompetentlikni rivojlantirish jarayonida quyidagi tarkibiy jihatlarga e’tibor qaratish lozim:

Birinchidan, nutqiy kompetentlik. Bu pedagogning o‘z fikrini grammatik jihatdan to‘g‘ri, izchil, aniq va tushunarli ifodalash qobiliyatidir. O‘qituvchining nutqi ta’lim mazmunini o‘zlashtirishga yordam berishi bilan birga, o‘quvchilarning nutqiy rivojlanishiga ham ta’sir ko‘rsatadi.

Ikkinchidan, tinglash madaniyati. Samarali muloqot faqat gapirishdan iborat emas. Suhbatdoshning fikrini bo‘lmasdan tinglash, uning savol va mulohazalariga e’tibor qaratish ham pedagogik mahoratning muhim ko‘rsatkichidir.

Uchinchidan, ijtimoiy-psixologik muloqot ko‘nikmalari. Pedagog turli xarakter, qiziqish va dunyoqarashga ega ta’lim oluvchilar bilan ishlaydi. Shu bois ularning individual xususiyatlarini hisobga olish va muloqot uslubini vaziyatga moslashtirishni bilishi kerak.

To‘rtinchidan, refleksiv qobiliyat. Bu pedagogning o‘z muloqotini tahlil qilishi, yo‘l qo‘ygan kamchiliklarini aniqlashi va keyingi faoliyatini takomillashtirishi bilan bog‘liq.

Mazkur tarkibiy jihatlarning o‘zaro uyg‘unligi bo‘lajak pedagogning kasbiy muloqotga tayyorligini rivojlantirish uchun muhim asos bo‘lib xizmat qiladi.

Bo‘lajak pedagoglarda kommunikativ kompetentlikni rivojlantirish usullari

Oliy ta’lim muassasalarida kommunikativ kompetentlikni rivojlantirish uchun nazariy bilimlar bilan amaliy faoliyatni uyg‘unlashtirish zarur. Talabalar pedagogik muloqot qoidalarini bilish bilan cheklanib qolmasdan, ularni real yoki modellashtirilgan vaziyatlarda qo‘llash imkoniyatiga ega bo‘lishlari lozim.

Bunda interfaol metodlardan foydalanish alohida ahamiyatga ega. Jumladan, munozara, kichik guruhlarda ishlash, rolli o‘yinlar, muammoli vaziyatlarni tahlil qilish va loyiha faoliyati bo‘lajak pedagoglarning muloqot ko‘nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi.

Rolli o‘yinlar orqali talabalar o‘qituvchi, o‘quvchi va ota-ona vazifalarini bajarib, turli muloqot vaziyatlarini amalda sinab ko‘rishlari mumkin. Masalan, o‘quvchining darsga qiziqishi pasaygan vaziyatda pedagog qanday munosabat bildirishi kerakligi muhokama qilinadi. Talabalar turli yechimlarni taklif etadilar va ularning afzalliklarini baholaydilar.

Munozara metodi talabalarni o‘z qarashlarini asoslash, boshqalarning fikrlarini tinglash va dalillar yordamida xulosa chiqarishga o‘rgatadi. Bunda asosiy e’tibor faqat g‘olibni aniqlashga emas, balki madaniyatli fikr almashish jarayonini shakllantirishga qaratilishi kerak.

Pedagogik vaziyatlarni tahlil qilish bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy tafakkurini rivojlantirishga xizmat qiladi. Talabalarga dars jarayonida yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan muammoli holatlar taqdim etilib, ulardan samarali muloqotga asoslangan yechim ishlab chiqish so‘raladi.

Bundan tashqari, o‘zaro baholash va refleksiya usullaridan foydalanish ham muhimdir. Mashg‘ulot yakunida talabalar o‘z muloqotidagi kuchli jihatlar va takomillashtirish zarur bo‘lgan tomonlarni aniqlashlari mumkin. O‘qituvchining asoslangan fikr-mulohazalari esa ularga o‘z ustida ishlash yo‘nalishlarini belgilashga yordam beradi.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Kommunikativ kompetentlikni rivojlantirishning pedagogik modeli

Tahlillarimiz asosida bo‘lajak pedagoglarda kommunikativ kompetentlikni rivojlantirishni o‘zaro bog‘liq bosqichlar asosida tashkil etish taklif etiladi.

Birinchi bosqich — motivatsion bosqich. Ushbu bosqichda talabalarda samarali muloqotning kasbiy faoliyatdagi ahamiyati haqida tushuncha shakllantiriladi. Ularda kommunikativ ko‘nikmalarni egallashga bo‘lgan ehtiyoj va qiziqish rag‘batlantiriladi.

Ikkinchi bosqich — nazariy-amaliy bosqich. Talabalar pedagogik muloqot tamoyillari, nutq madaniyati, faol tinglash va nizoli vaziyatlarni hal qilish usullari bilan tanishadilar. Olingan bilimlar amaliy mashg‘ulotlar orqali mustahkamlanadi.

Uchinchi bosqich — mustaqil qo‘llash bosqichi. Bu bosqichda talabalar o‘zlashtirgan bilimlarini pedagogik vaziyatlarda qo‘llashga harakat qiladilar. Darslarni modellashtirish, rolli o‘yinlar va amaliy topshiriqlar orqali ularning muloqot olib borish ko‘nikmalari rivojlantiriladi.

To‘rtinchi bosqich — tahlil va takomillashtirish bosqichi. Talabalar o‘z faoliyatini tahlil qilib, mavjud kamchiliklarni aniqlaydilar va ularni bartaraf etish yo‘llarini belgilaydilar.

Taklif etilayotgan modelning o‘ziga xos jihati shundaki, unda kommunikativ kompetentlik bir martalik mashg‘ulot natijasi sifatida emas, balki izchil va muntazam rivojlantiriladigan kasbiy sifat sifatida qaraladi.

Bizning nazarimizda, ushbu jarayon samaradorligini baholashda talabaning fikrni aniq bayon etishi, suhbatdoshni tinglashi, savollarga mazmunli javob berishi, muammoli vaziyatlarda muloqot madaniyatini saqlashi va o‘z faoliyatini tahlil qila olishi kabi mezonlardan foydalanish mumkin. Biroq taklif etilgan modelning samaradorligi amaliy tajriba-sinov ishlari orqali alohida tekshirilishi lozim.

XULOSA

Bo‘lajak pedagoglarda kommunikativ kompetentlikni rivojlantirish ularni kelajakdagi kasbiy faoliyatga tayyorlashning muhim yo‘nalishlaridan biridir. Pedagogning samarali muloqot olib borishi ta’lim oluvchilar bilan o‘zaro tushunishni mustahkamlash, ta’lim jarayonida faol ishtirokni rag‘batlantirish va ijobiy psixologik muhitni shakllantirishga yordam beradi.

Tezis doirasidagi tahlillar asosida quyidagi xulosalarga kelindi:

1. Kommunikativ kompetentlik bo‘lajak pedagogning nutqiy, ijtimoiy-psixologik varefleksiv ko‘nikmalarini o‘zaro birlashtiruvchi muhim kasbiy sifat hisoblanadi.
2. Ushbu kompetentlikni rivojlantirishda nazariy bilimlarni amaliy mashg‘ulotlar bilanuyg‘unlashtirish, interfaol metodlardan foydalanish va muammoli pedagogik vaziyatlarni tahlil qilish muhim ahamiyatga ega.
3. Bo‘lajak pedagoglarning kommunikativ ko‘nikmalarini takomillashtirish uchunularga mustaqil fikrlash, o‘zaro muloqot qilish, fikr almashish va o‘z faoliyatini baholash imkoniyatlarini yaratish zarur.
4. Kommunikativ kompetentlikni rivojlantirish jarayonini motivatsion, nazariy-amaliy,mustaqil qo‘llash hamda tahlil va takomillashtirish bosqichlari asosida tashkil etish istiqbolli pedagogik yondashuv sifatida taklif etiladi.

Shunday qilib, bo‘lajak pedagoglarning kommunikativ kompetentligini rivojlantirishga yo‘naltirilgan tizimli ishlar ularning kasbiy tayyorgarligini takomillashtirishga xizmat qilishi mumkin. Ushbu yo‘nalishda amaliy tajriba-sinov ishlarini tashkil etish va natijalarni ilmiy mezonlar asosida baholash keyingi tadqiqotlar uchun muhim vazifa hisoblanadi.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. O‘RQ-637, 2020-yil 23-sentabr.
2. Hymes D. H. On Communicative Competence. — Philadelphia: University of PennsylvaniaPress, 1972.
3. Harmer J. The Practice of English Language Teaching. — Pearson Education, 2007.
4. Zimnyaya I. A. Ключевые компетенции — новая парадигма результата образования. — Moskva, 2003.
5. Pedagogik mahorat va pedagogik texnologiyalarga oid ilmiy-uslubiy adabiyotlar.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.